

MARIUS MIRCU AT THE *MINIMUM* LITERARY MAGAZINE

Carmen Țâgșorean

PhD, "Babeș-Bolyai" University of Cluj-Napoca

Abstract: At the age of 77, Marius Mircu, the "age dean of Jewish journalists from Romania", began a new chapter of his life in Israel. The journalist, rejuvenated, had no problems in adapting his works to his new readers, among whom he found old friends, who admired his past works. This capacity ensured him a rapid and easy integration into the cultural life in Israel. He continued to publish his works in Romanian in books or periodicals. He was encouraged to try a new branch of the mass-media – the radio. He moderated a radio show, during which he presented the history of the Jewish press in Romania. One of the nicest collaborations of the journalist was the one with Minimum magazine. The appreciation was mutual if we keep in mind the homage brought to him by these publications. The aim of our study is to analyze and present Marius Mircu's writings in Minimum magazine.

Keywords: Marius Mircu, Romanian language, press, Israel, Minimum

Un gazetar al secolului XX, format la școala ziaristicii românești interbelice, o perioadă de eferescență intelectuală, când obiectivitatea, profesionalismul și articolele de opinie ale marilor intelectuali români dominau paginile celor mai importante periodice din România, Marius Mircu a fost unul dintre puținii jurnaliști care și-a început cariera în prima jumătate a secolului al XX-lea și a încheiat-o 80 de ani mai târziu. Fiul a doi croitori gospodari, reporterul s-a opus dorinței părintelui său și obiceiurilor, necontinuând tradiția familiei, încadrându-se în galeria acelor oameni speciali, al căror fler i-a ajutat să își urmeze vocația. Inițiativele lui Marius Mircu care susțin afirmația noastră sunt numeroase, ele manifestându-se timpuriu, încă din anii de școală acesta editând o revistă lunară de mici dimensiuni, scrisă de mână într-un singur exemplar, pe care o împrumuta colegilor în schimbul cărților de citit. Iată cum caracterizează jurnalistul această experiență: „A fost prima școală de gazetărie pe care am urmat-o, de fapt, am fost autodidact. Ideea a rămas, peste vreo două decenii voi scoate o gazetă adevărată, avea același format și tot patru pagini (*Jurnalul copiilor*).”¹ A fost una dintre activitățile dragi omului de cultură, acesta înființându-și, peste ani, propria editură: „Am denumit GLOB editura mea, visam să scot cândva, cu acest titlu, o revistă exclusiv de reportaj, mi-am «înregistrat» denumirea ca să n-o folosească altcineva.”² Au urmat momente pline de satisfacție și mândrie, când, ziarul *Rampa* i-a publicat o notă nesemnată, în pagina a treia, cu titlul *Bacăul*. O colaborare de care își amintea cu mândrie este cea din 1925 (când reporterul avea doar 16 ani) cu revista *Sănătatea*, în paginile căreia vedea lumina tiparului articolul *Cancerul, boală molipsitoare*. Un an mai târziu, în vara anului 1926, *Dimineața* îi va publica, în pagina întâi, o notă nesemnată, despre inaugurarea statuii lui Francisc de Assisi. Un alt articol publicat, care i-a pricinuit neplăceri neexperimentatului jurnalist, a fost cel legat de stațiunile balneare. Mai exact, Marius Mircu oferea informații referitoare la numele reale ale persoanelor care mergeau în stațiuni, incluzându-i în listă și pe

¹Marius Mircu, *M-am născut reporter!*, Editura Cartea Românească, București, 1981, p. 53.

²*Ibidem*, p. 233.

colegii de clasă, precum și pe alți cunoscuți³. În anii liceului, gazetarul a descoperit în revista *Ateneul cultural* poezia lui George Bacovia, „un poet de geniu, în plină creație”⁴. Redactorii revistei liceului *Încercări* au făcut parte dintre cei care au recunoscut talentul viitorului jurnalist, acceptând, în anul 1928, includerea în paginile publicației a studiului *Scurtă privire asupra presei și întemeietorilor ei din Bacău*⁵.

Aceste experiențe constituie piatra de temelie a celor peste opt decenii de activitate publicistică, concretizată în colaborarea la mai mult de 100 de periodice (România, Canada, Germania și Israel), dintre care amintim *Adam*, *Jurnalul literar*, *Ordinea*, *Tempo*, *Viața Capitalei*, *Victoria*, *Adevărul literar și artistic*, *Cinema*, *Dimineața*, *Curierul israelit*, *Filatelia*, *Gazeta*, *Informația Bucureștiului*, *Unirea*, *Revista cultului mozaic*, *Răspântia*, *Timpul familiei*, *Viața evreiască*, *Ziarul științelor și al călătoriilor*, *Dimineața copiilor*, *Jurnalul copiilor*. Fiecare dintre colaborările gazetarului prezintă anumite particularități determinate în principal de perioada istorică. Astfel, temele abordate, pseudonimele utilizate pentru semnarea articolelor, orientarea politică a periodicului au variat pe parcursul carierei. În ceea ce privește temele, acestea au fost adaptate contextului social, politic, istoric, care influențau politica editorială. Un prim criteriu ar putea fi locul de desfășurare al evenimentelor, distingându-se două categorii – interne și externe – cele mai numeroase fiind articolele legate de situația internă. Un alt principiu în funcție de care putem împărți temele este cel temporal: evenimente care avuseseră loc în trecut și cele de actualitate. Următoarea catalogare a articolelor are în vedere natura temei abordate – socială, economică și politică –, fiecare având subcategoriile specifice. Marius Mircu a fost preocupat de educație, cultură, loisir, infrastructură, mica infrafracționalitate, turism, istorie, presa românească și instantanee din viața comunității evreiești, acționând uneori asemenea unui justițiar. În funcție de orientarea periodicului, jurnalistul a abordat una sau mai multe dintre temele menționate, existând totuși o înclinație spre subiectele cu implicații sociale. Spre deosebire de alți publiciști, care și-au ales pentru semnarea articolelor un singur pseudonim, gazetarul a fost obligat, încă de la începutul carierei, să apeleze la acest subterfugiu. Primele articole au fost publicate de jurnalist în anii liceului, când, conform legislației, minor fiind nu avea dreptul să își semneze textele cu numele real. În general, reporterul a preferat să semneze Marius Mircu sau variante ale acestuia – I. Marius Mircu, I. Mircu, A. S. Mircu, M.S. Mircu. Se constată că atunci când jurnalistul publica mai multe articole în același număr, alegea pseudonime diferite pentru a-și semna textele. Analizând activitatea publicistică (articole și volume) se remarcă echilibrul dintre cele două identități culturale ale omului de litere. A publicat în același timp atât în periodice românești, cât și în cele evreiești, a abordat teme specifice celor două comunități, și-a manifestat creativitatea în ceea ce privește alegerea pseudonimelor. Integrarea culturală, profesională și socială reiese din acceptarea lui Marius Mircu în diverse asociații românești (Asociația Publiciștilor Români și Uniunii Scriitorilor din România) și evreiești (Asociației Tinerilor Scriitori, Publiciști și Artiști Evrei).

Un aspect important este cel legat de dragostea constantă a scriitorului față de limba română, utilizată în scrierea articolelor și volumelor. Legătura jurnalistului cu limba română, ascunde și dragostea acestuia pentru țara natală, pe care a păstrat-o în suflet în pofida momentelor dramatice pe care le-a trăit. Sufletul cald, generozitatea față de poporul și țara în care s-a născut și a trăit aproape întreaga sa existență s-au evidențiat și prin faptul că a continuat să scrie în limba română chiar și după stabilirea în Israel. Atitudinea gazetarului vizavi de modul în care era

³*Ibidem*, p. 63-73.

⁴*Ibidem*, p. 83-84.

⁵Eugen Budău, *Bacăul Literar*, Editura Universitas XXI, Iași, 2004, p. 253.

organizat târgul cărții ebraice, o manifestare apreciată de altfel de Marius Mircu, unul dintre participanții constanți nu doar în calitate de vizitator, ci, în primul rând de scriitor, vine în sprijinul afirmației noastre. În articolul său, jurnalistul își manifestă indignarea vizavi de spațiul restrâns alocat de organizatori cărților în limba română. Poziția gazetarului este neadecvată contextului, întrucât, așa cum menționa numele târgului, manifestarea se adresa cărților în limba ebraică, lucru recunoscut și de autor: „E drept că titulatura Târgului arată că este al cărții ebraice, când ar trebui să se rezume la primele două cuvinte. Sunt eliminate, ca de la sine înțeles, celelalte limbi cultivate în țară.” Nemulțumirea omului de litere se datora spațiului restrâns alocat cărților în limba română. Bucuria pe care acest târg o aducea era legată de interesul care încă exista pentru literatura în limba română: „Am satisfacția că nu degeaba mi se expun acolo cărțile. Anul acesta am avut o bucurie în plus: în a treia zi de Târg am primit un telefon: mi se cerea să mai duc un număr de cărți.”⁶

Odată cu emigrarea în Israel (după 30 de ani de la depunerea cererii), în 1987, începe un nou capitol al vieții neobositului Marius Mircu, pe care obișnuia să îl numească „Aventura vieții mele”⁷. Astfel, la vârsta de 77 de ani începea o nouă etapă, omul de cultură manifestând aceeași energie și putere creatoare ca și în perioada interbelică. În această fază, activitatea publicistică avea să se concentreze pe scrierea de volume, autorul publicând 23 de cărți, majoritatea reconstituind imaginea comunității evreiești din România, o istorie a parcursului acesteia. Amintim aici *Croitorul din Back* (1988), *Iar o dată șapte momente* (1988), *Numai oamenii norocoși au noroc* (1989), *Ultimele șapte momente* (1989), *Dosar Ana Pauker* (1991, ediția I și a II-a), *Alte ultime șapte momente* (1992), *Șapte buclucuri de scriitor* (1993), *Treizeci și șase de stâlpi ai lumii* (1994), *Oameni de omenie în vremuri de neomenie* (1996), *Ce s-a întâmplat cu evreii din România* (1996, vol. I și al II-lea, respectiv 1997, vol. al III-lea), *Boroboațe de sărbători* (2000), *La noi, la Bacău...* (2000), *Strălucitul meu secol blestemat* (2000), *Uite așa se petrecea atunci* (2001), *Am visat că sunt scriitor* (2002), *Idișul cântă și încântă* (2003), *Povestea presei evreiești din România. Povestea evreilor din România* (2003) și *Cele 60 de cărți ale mele* (2005).

Reporter prin excelență, Marius Mircu nu a renunțat la colaborările cu presa scrisă. A fost primit cu entuziasm de redactorul-șef al revistei *Viața noastră*, care a înființat rubrica „A fost... pe vremuri!” special pentru acesta. Obișnuința gazetarului de a publica concomitent la diverse publicații (*Minimum*, *Revista magazin*, *Ultima oră*, *Facla*, *Revista familiei*, *Haziout* sau *Adevărul*) nu a dispărut odată cu trecerea anilor, fiind însă temperată de redactorii-șefi ai publicațiilor de limba română din Israel, care, ținând cont de concurență, îi refuzau uneori publicarea materialelor⁸. În perioada israeliană, reporterul a preferat să publice articole despre trecutul evreilor din România și despre problemele din Israel.

Studiul nostru urmărește să prezinte activitatea publicistică a lui Marius Mircu de la revista *Minimum*, concretizată într-un număr de 38 de contribuții, care pot fi grupate în funcție de tema abordată, în șase categorii: articole de opinie, limba română și rigoarea în presa din Israel, realități sociale și tendințe la modă, imaginea autorităților statului sau secvențe din istoria evreilor din România. Articolele din *Minimum* se caracterizează prin stilul didactic, ironic, în special atunci când tratează problemele lingvistice ale limbii române din scrierile jurnaliștilor din Israel.

⁶Marius Mircu, *Târgul cărții 1997 din Tel Aviv. O mică bucurie și o mare mâhnire*, în *Minimum*, anul XI, nr. 124, iulie 1997, p. 15.

⁷Idem, *M-am născut reporter*. Ediția a II-a revăzută, completată, vol. al II-lea, Editura Glob, Editura Papyrus, Bat Yam, 1998, p. 777.

⁸*Ibidem*, p. 780-788.

Secolul marilor invenții, al progresului în toate domeniile, care a condus la revoluționarea vieții este privit de optimistul Marius Mircu dintr-o altă perspectivă. Jurnalistul ne-a obișnuit să identificăm lucrurile frumoase ale vieții, evidențiind, atunci când era posibil, părțile pozitive. Secolul XX este una dintre excepții, gazetarul punând în balanță efectele pozitive și negative, evenimentele frumoase versus momentele tragice pentru a ajunge la concluzia că a fost un „secol blestemat”, bolnav. Conform redacției revistei *Minimum* („Puțini dintre contemporanii noștri știu atât de multe despre secolul XX precum Marius Mircu”) în paginile cărora jurnalistul publică articolul cu titlul sugestiv *Gloriosul meu secol blestemat* este o opinie avizată. Acesta este și titlul unuia dintre volumele scriitorului din care acesta preia o parte în deschiderea articolului. A început ca un secol al speranțelor într-o viață mai bună, însă, în scurt timp, s-a dovedit a fi blestemul unei întregi comunități, cea evreiască, care a parcurs perioada cea mai tragică din istorie, Holocaustul, dar care a condus și la moartea a milioane de oameni nevinovați în timpul celor două conflagrații mondiale. La fel ca orice început, noul secol a fost așteptat cu speranța că va asigura un viitor mai bun, însă a ajuns să dezamăgească: „În multe privințe, secolul meu a constituit pentru omenire un pas înainte; și tot în multe privințe, doi pași înapoi.” Articolul continuă prin analiza unor domenii și probleme majore precum știința, creația literară, foametea sau bolile, pe care reporterul le tratează relativ obiectiv. Pentru a-și susține punctul de vedere, autorul pune accentul asupra aspectelor negative ale progresului tehnologic, politic, comunicațional, încercând să ne convingă că existența noastră s-a desfășurat într-o lume incapabilă de a-și gestiona resursele, în care trăiau, se chinuiau și mureau un număr impresionant de oameni din țările sărace, în care știința era folosită pentru a distruge, viciile fiind cele care dominau societatea civilă. Gazetarul ignoră progresul uimitor al omenirii din secolul al XX-lea: „Aproape toate cele arătate au fost create în folosul omului; aproape toate i-au devenit omului dușman înverșunat.” Inegalitățile sociale au fost și vor rămâne întotdeauna o constantă a societății, resursele neputând fi distribuite în mod egal. Doar ideologia comunistă a considerat fezabilă funcționarea unei societăți în care oamenii să fie egali și să se bucure de aceleași drepturi. Și, după cum chiar Marius Mircu afirma, acest sistem și-a dovedit neputința. Surprinzătoare este caracterizarea pe care Marius Mircu o face celui mai apreciat mijloc de comunicare – Internetul –, considerat „o deosebit de gravă boală molipsitoare [...] Și e fără leac. Se susține ca o boală... pozitivă. Numai că s-au și văzut neajunsurile noului miracol!” Jurnalistul nu precizează care sunt în opinia sa, sau a altora, aceste neajunsuri, însă perspectiva pe care trecutul ne-o oferă vine să îl contrazică. Trebuie să subliniem că autorul nu se referea la rețelele de socializare, ci strict la internet. Această atitudine ne surprinde cu atât mai mult cu cât Marius Mircu s-a dovedit de multe ori un vizionar (Biblioteca pentru copii, Muzeul Evreiesc fiind doar două exemple), un om deschis spre nou, un promotor al descoperirilor științifice. Toate perspectivele din care este analizat secolul XX îl conduc pe autor spre concluzii negative, acesta utilizând frecvent sintagme precum „îngrozitor secol!, sângeros și nefericit secol!” sau „un secol de dezastre”, „luat în ansamblu, secolul meu a fost o mare dezamăgire, un eșec”. Majoritatea adjectivelor transmit o stare de spirit negativistă: „o lume bolnavă, profund bolnavă” (cuvântul bolnav se repetă în diverse formule în text), „omenirea e tot mai bolnavă”, „boală molipsitoare”, sărăcie, molimă, prăpăstioasă, nenorociri, pacoste, paranoia. Nici presa nu este ferită de criticile jurnalistului, în opinia căruia acest domeniu „a cunoscut culmea desăvârșirii, dar și a deșănțării”⁹.

Limba română și rigoarea în presa israeliană

⁹Idem, *Gloriosul meu secol blestemat*, în *Minimum*, anul XIV, nr. 154, ianuarie 2000, p. 33-37.

Una dintre consecințele globalizării a constat și în introducerea aglicismelor în limba română. Preocuparea lui Marius Mircu pentru limba română, dorința ca aceasta să fie utilizată corect și, pe cât posibil, ferită de anglicisme, a fost constantă („Am ceva împotriva limbii engleze? Nicidecum! Dar să n-avem nimic nici împotriva limbii române curate!”). Gazetarul evită să menționeze faptul că în colaborările sale din perioada interbelică utiliza la rândul său cuvinte sau expresii din limba engleză, a căror traducere era menționată în paranteză. În acest context, Marius Mircu considera că strategiile de susținere a economiei naționale ar trebui extinse și asupra limbii, care era supusă unei mari presiuni mediatice, ceea ce a condus la introducerea și utilizarea cuvintelor în limba engleză sau a unor derivate ale acestora, în dauna cuvintelor românești. Jurnalistul nu neagă meritul limbii engleze de a asigura o comunicare facilă între popoare, însă acest lucru nu trebuie să interfereze cu limba națională sau să conducă la desființarea acesteia. Desigur că ultima afirmație a omului de cultură este exagerată, însă autorul urmărește să ne avertizeze de amploarea fenomenului. Pentru susținerea punctului său de vedere, Marius Mircu oferă câteva exemple de utilizare corectă sau incorectă, în unele cazuri, a cuvintelor din limba engleză. Radio Kol Israel utiliza cuvântul „corespondent” pentru a indica personalul din redacție. Corect ar fi fost redactori sau corespondenți. Șefii sunt numiți lider (lider), iar întâlnirile la nivel înalt sunt „summit-uri”. Concluzia era una singură: „Pentru asta învățăm de zor limbi străine, ca să avem cu ce înlocui limba noastră? Da, să învățăm cât mai multe limbi străine, pe... toate chiar, începând cu prea populara engleză; dar nu în dauna ebraiciei sau a românei!”¹⁰

Cu răbdarea unui dascăl, Marius Mircu a încercat să corecteze, atunci când a avut ocazia, unele dintre cele mai frecvente greșeli de exprimare pe care le întâlnea. A făcut-o atunci când lucra în presa pentru copii în România, dar și în Israel. Din articolele care abordează acest subiect transpare durerea și frustrarea pe care gazetarul le simțea atunci când regulile elementare ale gramaticii limbii române nu erau respectate. Un împătimit cititor de presă, acesta semnalează în articolul *Stridențe în limba română din Israel*, o serie de erori care se strecurau în exprimarea colegilor de breaslă. Cu siguranță că acest articol nu i-a atras simpatia autorilor respectivelor texte, însă a fost util cititorilor, care aveau astfel posibilitatea să evite anumite capcane lingvistice. Tonul calm, obiectiv al autorului demonstrează intenția acestuia de a corecta, gazetarul reușind să găsească acel echilibru fragil în exprimare merit să nu ofenseze¹¹.

Marius Mircu a îndrăgit limba română, manifestând în permanență o preocupare față de direcția în care aceasta evolua. Textele publicate în *Minimum* sunt relativ scurte, abordând problemele delicate ale limbii române, cărora jurnalistul consideră că fiecare este dator să le acorde maximum de atenție: cacofoniile, evitarea anglicismelor sau erorile, intenționate sau nu, care apar la tipărirea textelor. Textele nu sunt teoretice, pentru exemplificare autorul indicându-ne două familii de cuvinte: popor și curte (cu derivate, Curtici, Curiați, curier etc.). De asemenea, gazetarul publică intervenția lui Octav Moscuna referitoare la două greșeli de exprimare din opera lui Grigore Alexandrescu. Nu știm dacă dintr-o bună cunoaștere, coincidență sau documentare, jurnalistul îi semnalează lui Octav Moscuna una dintre propriile cacofonii: „Dat fiindcă catul șefilor...”¹² Tema constituie subiectul unei mini-serii de articole prin intermediul cărora avem ocazia să ne reamintim cuvinte sau expresii care se încadrează în această categorie.

¹⁰Idem, *Noblesse oblige...*, în *Minimum*, anul XVI, nr. 187, octombrie 2002, p. 20.

¹¹Idem, *Stridențe în limba română din Israel*, în *Minimum*, anul XIV, nr. 160, iulie 2000, p. 21.

¹²Idem, *Adio cacofonio!* (IV), în *Minimum*, anul XIV, nr. 155, februarie 2000, p. 29.

Autorul enumeră o parte dintre acestea provocându-i pe cititori să completeze lista¹³. Ușor rușinat, doar în aparență, reporterul pare a-și cere scuze pentru conținutul articolelor: „Îmi pare nespus de rău că mă servesc la *Minimum* de asemenea cuvinte, dar știți, probabil, că nu eu le-am născocit, circulă peste tot, chiar și în dicționare.”¹⁴ Marius Mircu ne vorbește despre una dintre cele mai frecvente greșeli utilizate pentru evitarea cacofoniei, și anume, utilizarea virgulei, care însă nu face decât să atragă atenția asupra cuvintelor pe care le desparte. Fără a preciza de unde a preluat informația sau analiza pe care se bazează, autorul afirmă: „Se pare că pitoresca limbă română e cea mai bogată în cacofonii”, care nu trebuie însă privite negativ deoarece „mai înviorează și ele omenirea.”¹⁵

Cenzura din timpul dictaturii comuniste ne surprinde prin vigilența de care dă dovadă în anumite circumstanțe. Marius Mircu rememorează una dintre observațiile pe care le-a primit din partea cenzurii pe durata colaborării la *Revista cultului mozaic*. Nuanțele limbii române, exactitatea exprimării pot să scape uneori vigilenței redactorilor. Revista dedicase aniversării Rabinului-șef un număr special, titulatura acestuia fiind asociată de trei ori cu România, în sintagma „Rabinul-șef al României”. Observația scrisă a cenzurii nu lasă loc de interpretări: „România nu are Rabin-șef. Șef-rabinul este al *evreilor* din România.” Este de altfel expresia care s-a încetățenit, fiind frecvent utilizată de mass-media. Marius Mircu atrage atenția că „nu e vorba de Rabin-șef al României, România n-are și n-a avut niciodată șef-rabin! Și nici nu poate fi vorba de șef-rabin al Angliei, al Franței, al Bulgariei... cum se exprimă aceleași publicații de limba română.”¹⁶

Cacofoniile nu sunt însă singurele greșeli de exprimare identificate de gazetar. Atent la nuanțe, acesta oferă exemple concrete ale celor mai frecvente greșeli ale colegilor de breaslă din presa de limba română din Israel. Cu umor, Marius Mircu remarca exprimări precum „I-au decapitat ambele picioare” sau „«au luat parte și numeroși scriitori și poeți». Întreb din nou: poeții nu sunt scriitori?” Pentru a conferi o tentă mai puțin critică, reporterul apelează la umor și ironie („Umor involuntar? Dar poate că e pur și simplu voluntar: să ne mai dispună în aceste vremuri atât de triste!”), păstrând anonimatul autorilor, publicațiilor sau titlurilor articolelor. (Marius Mircu, Hai să râdem!, în *Minimum*, anul XVI, nr. 185, iulie/august 2002, p. 28)

Utilizarea corectă a cuvintelor, formulările clare și simple sunt câteva dintre aspectele pentru care militează Marius Mircu, prezentând argumente și exemple concrete menite să îi susțină afirmațiile, oferind și soluții alternative, corecte din punct de vedere gramatical și lexical pentru greșelile prezentate. Apariția unei noi cărți este întotdeauna catalogată drept „ultima”, termen considerat impropriu de către autor având în vedere faptul că recenzorul nu avea de unde ști dacă aceea avea să fie într-adevăr ultima operă a respectivului scriitor. Pe de altă parte, rigoarea îl determină pe gazetar să ia atitudine împotriva categoriei în care erau încadrate diferitele publicații, considerând ridicolă atribuirea denumirii de ziar unor publicații locale „în patru-șase pagini sau păginuțe”. Marius Mircu explică trăsăturile pe care o publicație trebuie să le îndeplinească pentru a putea fi considerată ziar, sugerând denumiri alternative, mai adecvate contextului: „gazetă, săptămânal, lunar, anual sau... cincinal”. Articolul se încheie cu o referire la titlul revistei *Minimum*, care „nu este pur românesc; dar dacă am denumi revista pe românește, «cel puțin» parcă n-ar fi un titlu potrivit pentru o publicație onorabilă!”¹⁷

¹³Idem, *Iar ne... cacofonim*, în *Minimum*, anul XIII, nr. 152, noiembrie 1999, p. 25.

¹⁴Idem, *Dosarul cacofoniei!* (III), în *Minimum*, anul XIII, nr. 153, decembrie 1999, p. 30.

¹⁵Idem, *Trăiască cacofonia*, în *Minimum*, anul XIV, nr. 151, octombrie 1999, p. 74.

¹⁶Idem, *Șef-rabin al României?*, în *Minimum*, anul XVI, nr. 182, mai 2002, p. 31.

¹⁷Idem, *De ani de zile...*, în *Minimum*, anul XVI, nr. 189, decembrie 2002, p. 27.

Simțul dezvoltat al umorului îi permite lui Marius Mircu să surprindă aspecte inedite, menite să îl facă pe cititor să zâmbească, dar care, dincolo de acest aspect, subliniază anumite trăsături ale limbii române pe care utilizatorul nativ le poate ignora. Jucându-se cu literele, cuvintele și propozițiile, jurnalistul demonstrează că există situații în care indiferent de ordinea în care citim un cuvânt (de la stânga la dreapta sau invers) semnificația este aceeași: Ana, apa, potop, caiac sau „Epurașul ușa rupe”. O particularitate o constituie categoria acelor cuvinte care inversate oferă o explicație a semnificației lor: „nabab-baban, aramă-amară, după-apud” și altele. Inventiv, dar și cu o puternică doză de ironie, care transmite un mesaj clar cu privire la relațiile dintre români și evrei, jurnalistul ne oferă și explicația: „Au fost realizate cuvinte care, citite de la stânga la dreapta, să fie percepute și de evrei care obișnuiesc să citească de la dreapta la stânga. De atunci datează indestructibila prietenie româno-evreiască și... invers!”¹⁸

Captivați de lectură sau preocupați de deslușirea anumitor probleme, de multe ori ignorăm greșelile de exprimare sau de tehnoredactare pe care le întâlnim în text. Alteori ne amuzăm și le povestim celor apropiați. Însă rareori ne punem problema dacă acestea au fost cauzate de simple neatenții sau au fost provocate intenționat cu scopul manipulării cititorului sau, de ce nu, a-l discreditării autorului: „Greșeala de tipar: o armă teribilă a presei, din momentul în care s-a descoperit că poate fi și voluntară, adică provocată anume, ca... din eroare!” Pe parcursul formării sale profesionale, Marius Mircu a avut ocazia de a lucra în cadrul tuturor departamentelor dintr-o redacție, transmițându-ne informații avizate atunci când ne dezvăluie amănunte din culisele procesului de tipărire. Pentru jurnalist, greșeala de tipar reprezintă „unul dintre farmecele vieții”. În procesul de tipărire a unui text, fie că vorbim despre publicarea unui volum sau a unui periodic, un loc important este ocupat de culegători (tehnoredactori) și corectori. Desigur că erorile umane care pot interveni în procesul de culegere sunt datorate culegătorilor, însă corectorii sunt cei care „n-au decât «meritul» că nu le-au sesizat, că le-au tolerat.” În funcție de contextul în care apare eroarea, ea poate stârni fie amuzamentul, fie furia autorului, cititorului sau a actorilor implicați. Astfel de greșeli pot să apară fie prin omiterea unei litere, fie prin înlocuirea ei cu o alta. Pentru exemplificare, Marius Mircu selectează câteva erori tipografice din propriile articole, care i-au atras critica colegilor de breaslă. Într-unul dintre titlurile articolelor publicate în *Gazeta* în loc de cuvântul „pomină” a fost tipărit „pomană”, iar „personalitate” a fost înlocuit cu „personulitate”. Nici în timpul colaborării la *Națiunea* nu a fost ocolit de astfel de incidente. A treia literă din cuvântul „călcat” (era vorba despre un fier de călcat) fusese omisă, din neatenție. După cum ne mărturisește jurnalistul întâmplarea de la *Națiunea* a constituit un moment de revelație: „Atunci mi-am dat seama că nu întâmplător se fac anumite greșeli (de fapt preferințe): corectorul, tipograful optează anume pentru un cuvânt de mai largă circulație!”¹⁹

Consumator avid de presă, Marius Mircu parcurgea cu atenție periodicele vremii, semnalând nu doar greșeli de exprimare, ci și inexactități. Astfel, pentru prima dată întâlnim în numărul din aprilie 1997 câteva rectificări aduse de jurnalist informațiilor publicate în numărul din martie al revistei *Minimum*, în ziarul *Ultima oră* și în *Viața noastră*. Este vorba despre numele și locul nașterii unor evrei (Solomon Schechter, care fusese prezentat drept englez, însă era născut în România) sau despre ziarul *Mântuirea*, care fusese catalogat ca fiind singurul periodic evreiesc din România, informație incorectă deoarece *Înfrățirea* își putea aroga acest

¹⁸Idem, *Să ne amuzăm*, în *Minimum*, anul XIV, nr. 159, iunie 2000, p. 20.

¹⁹Idem, *Greșelile de tipar: unul din farmecele vieții*, în *Minimum*, anul XIV, nr. 157, aprilie 2000, p. 17-18.

titlu²⁰. Marius Mircu poate fi considerat o autoritate în ceea ce privește istoria presei evreiești din România, fiind autorul unui volum complex care tratează acest subiect (*Povestea presei evreiești din România. Povestea evreilor din România* apărut în anul 2003). Volumul a fost recenzat și în revista *Minimum*, G. Iosub afirmând că opera este „cea mai completă, cuprinzând tot ce s-a publicat pe teritoriul întregii României, incluzând nu numai presa în limba română și idiș, ci și cea în limbile ebraică, germană și altele.” Datorită stilului său, Marius Mircu „nu se rezumă a publica documente seci, ci, [...] face ca aceste documente să prindă viață în așa fel încât lucrarea să îi intereseze nu numai pe specialiști, ci și marele public.”²¹ Urmărind cu atenție nu doar presa, ci și noile apariții editoriale, Marius Mircu semnalează o eroare în ceea ce privește una dintre cărțile fratelui său, semnată Mircu Marcel și care este inclusă de *Dicționarul Scriitorilor Români* apărut la București în 2001 pe lista lucrărilor lui Marius Mircu²². O altă corecție apare în ceea ce privește denumirea Transnistria, despre care Iosef Govrin, în lucrarea *Transnistria și Holocaustul în istoriografia românească*, afirma că ar fi apărut după iulie 1941. Gazetarul a identificat în colecția ziarului *Dimineața*, numerele din 1938, aflate în colecția Academiei Române, numele de Transnistria. Concluzia este că „denumirea de Transnistria nu a fost creată după al Doilea Război Mondial. Doar «faima» îi datează de la sinistrul război...”²³ Articolele pe această temă demonstrează nu doar atenția acordată de Marius Mircu textelor din presa scrisă, ci și cultura gazetarului. Mărturie a veridicității afirmației noastre este și semnalarea greșelii Ellei Rind, care îi atribuie lui George Bacovia un vers aparținându-i lui Ion Minulescu: „În orașu-n care plouă de trei ori pe săptămână, un bătrân și o bătrână – două jucării stricate – merg, ținându-se de mână...”²⁴

Până la urmă totul se rezumă la experiența de viață, care îți oferă o perspectivă mai mult sau mai puțin complexă asupra lumii. Din acest punct de vedere putem afirma, fără teama de a greși, că Marius Mircu excelează. Experiența de viață și cea de jurnalist, la care se adaugă și setea de cunoaștere au contribuit la formarea unui erudit care poate constitui un model pentru orice tânăr care visează să își formeze o carieră în lumea culturală. Având o dublă perspectivă, cea de jurnalist și cea de scriitor, Marius Mircu considera că orice gazetar poate deveni scriitor. Este nevoie de câteva ingrediente, cel mai important fiind, în accepțiunea autorului, perseverența, completată, am adăuga noi, cu talentul. Autorul își motivează punctul de vedere prin exemplul marilor scriitori, care au practicat gazetăria, lăsând să se înțeleagă că presa oferea oamenilor de cultură din perioada antebelică și postbelică mijlocul cel mai facil pentru mediatizarea operei și ideilor, datorită rețelei de distribuție, dar și a costului redus. Cele două profesii nu sunt interconectate și interdependente („nu, nu e o condiție ca un viitor scriitor să treacă neapărat prin presă, cum nu e o condiție ca un scriitor să treacă neapărat prin școli”) însă ucenicia în lumea presei poate constitui un bun exercițiu: „O bună pregătire pentru scriitor: are prilejul să cunoască mai bine viața cea de toate zilele, oamenii și, în același timp, își rodează stiloul.” O condiție fundamentală este lectura, pasiunea pentru citit, care reprezintă „școala cea mai sigură”. Este demn de precizat faptul că reporterul nu împărtășea ideea celor care afirmau că „viața e mai bogată, mai inventivă decât mintea omului, dar dacă ar fi fost așa, literatura nu ar mai fi apărut,

²⁰Idem, *Marius Mircu face câteva rectificări (mai mici sau mai mari)*, în *Minimum*, anul XI, nr. 121, aprilie 1997, p. 21.

²¹G. Iosub, *Marius Mircu, Povestea presei evreiești din România, Editura Glob, Bat Yam, 2003*, în *Minimum*, anul XVIII, nr. 204, martie 2004, p. 59.

²²Marius Mircu, *Eroare într-un dicționar*, în *Minimum*, anul XVIII, nr. 210, septembrie 2004, p. 49.

²³Idem, *Cu privire la denumirea „Transnistria”*, în *Minimum*, anul XVI, nr. 180, martie 2002, p. 25.

²⁴Idem, *Rectificare*, în *Minimum*, anul XV, nr. 171, iunie 2001, p. 31.

omenirea s-ar fi mulțumit cu gazetăria.” Articolul îi încurajează pe acei gazetari care cochetează cu ideea de a deveni scriitori să nu își abandoneze visul, deoarece „literatura nu este un har de la Dumnezeu sau de la Diavol, ea este un meșteșug, ca toate meșteșugurile: dar un meșteșug mai... meșteșugit!”²⁵

Un altfel de comunicator a fost și caricaturistul revistei *Minimum*, Leon Livadaru, un evreu român născut în comuna Albești, descris cu multă căldură de Marius Mircu. Viața grea și încercările ei nu l-au schimbat pe caricaturist, acesta având tăria de caracter de a rămâne același „om bun corect, cum nu prea întâlnești”. Timid, Leon Livadaru a trăit retras, dovadă fiind faptul că singura fotografie pe care gazetarul a găsit-o a fost cea din cartea de identitate: „Cât de neobișnuit era Leon Livadaru o arată și faptul că i-am răscolit toată casa și n-am găsit o fotografie mai festivă a lui, cu care să ilustrez aceste sărace rânduri! A trebuit s-o folosesc pe cea de pe buletinul de identitate” Era un om modest, care îi mărturisea gazetarului că evocarea lui nu trebuie să fie „nici amplă, nici minusculă!”, deoarece considera că persoana lui „nu prezintă importanță.”²⁶

Realități sociale și tendințe la modă

Marius Mircu era conștient de faptul că scopul periodicelor nu era doar cel educativ, ci și unul informativ sau de divertisment, motiv pentru care pe parcursul carierei a abordat teme diverse menite să îndeplinească câteva dintre obiectivele presei. Observator atent al realităților cotidiene, autorul își bazează articolele pe întâmplări reale, pe care le transpune în texte pline de umor și ironie. Opinia publică este mereu supusă influențelor mediatice, cele care creează vedete, lansează curente de opinie sau reacții neașteptate. Cele mai frecvente schimbări de mentalitate, care nu pot trece neobservate, remarcându-se în ceea ce privește numele de botez ale copiilor. Un caz celebru în epocă este cel al lui Theodor Löwenstein-Lavy, botezat după Theodor Herzl: „Foarte mulți băieți evrei născuți în anul în care a decedat Herzl i-au moștenit numele. Eu sunt unul dintre beneficiari!” Exemplele de acest fel pot continua, jurnalistul amintind-o pe Shirley Temple, Valencia (cântecul) sau Ramona²⁷.

Dezamăgit de practica unora dintre participanții la evenimentele culturale, care aveau obiceiul de a participa doar la prima parte a manifestărilor pentru a savura preparatele culinare oferite de organizatori, jurnalistul nu își poate masca dezamăgirea folosind ironia. Cutuma de a oferi această „tratație ușoară”, cum o numește jurnalistul, avea puterea de a atrage un public generos la evenimentele literare, calitatea vorbitorilor contând prea puțin în acest cadru. Interesant este că „tratația” era oferită la început, fiind urmată de programul propriu-zis, ceea ce determină ca o parte din posibila audiență să părăsească locația înainte de începerea manifestării: „E drept, consideră unii că tratația, oricât de ușoară, îi cam obligă să rămână și la restul programului; dar se găsesc și din cei care părăsesc sala când și-au realizat scopul pentru care veniseră”. Sugestia, firească de altfel, este ca „tratația ușoară” să fie oferită la final, însă Marius Mircu se întreabă câți dintre cei care frecventează acest gen de evenimente sunt dispuși să plătească prețul: „Dar nu sunt sigur că amatorii ar plăti așa de scump tratația!”²⁸

Imaginea autorităților statului

²⁵Idem, *De la gazetărie la literatură, de la pâine la cozonac!*, în *Minimum*, anul XIV, nr. 158, mai 2000, p. 51-53.

²⁶Idem, *Leon Livadaru*, în *Minimum*, anul XV, nr. 166, ianuarie 2001, p. 27.

²⁷Idem, *Cântece cu... cântec*, în *Minimum*, anul XVI, nr. 181, aprilie 2002, p. 28.

²⁸Idem, *Tratație ușoară*, în *Minimum*, anul XVII, nr. 193, aprilie 2003, p. 24.

Toată lumea are două fețe pe care putem sau nu avea ocazia de a le descoperi, incluzând aici și autoritățile, care au capacitatea de a timora cetățenii. Două întâmplări fericite din viața gazetarului se transformă în subiect de presă, acesta contribuind prin articolul său la mediatizarea imaginii Poliției și Fiscului, demonstrând faptul că cele două instituții se aflau în slujba cetățenilor. Invitat la Poliție, Marius Mircu descoperă că își pierduse actul de identitate, iar la Fisc, i se restituie o parte din impozitul reținut pe nedrept²⁹. Fiecare cu obiceiurile lui am putea spune, după ce parcurgem articolul lui Marius Mircu, *Sâmbătă n-ai voie să fii bolnav*. Aflăm astfel cum un sistem medical performant, care beneficia de personal înalt calificat și profesionist, putea funcționa cu sincope datorate practicilor religioase. Internat în spital în după-amiaza zilei de vineri, jurnalistul a fost ignorat complet de medici timp de aproape 48 de ore. Asemenea gazetarului, ne întrebăm la rândul nostru care a fost motivul: „De ce? De Șabat, bunul evreu nu are voie să fie bolnav!” Întrebarea și răspunsul se repetă de două ori, evidențiind supriinderea acestuia: „Nu știam. Am așteptat cu nerăbdare în ziua aceea de Șabat să mă vadă un medic, să aflu ce e cu mine. Spre bucuria mea, la un moment dat am văzut apărând pe sală obișnuitul convoi medical (ceva mai redus). Dar a trecut, nu s-a oprit la bolnavi.”³⁰

Secvențe din istoria evreilor din România

Momente din viața evreilor români sunt rememorate în paginile revistei *Minimum*, acestea prinzând viață sub condeiul lui Marius Mircu, obișnuit să prezinte întâmplări și fapte la care a participat în calitate de observator. Au existat totuși și evenimente la care jurnalistul nu a participat voluntar, ci a fost prins în mijlocul acestora de urganul vieții. Evreu fiind, a fost supus în diferite momente istorice violențelor antisemite. Unul dintre acestea a rămas întipărit în memoria lui și îl împărtășește cititorilor săi. În timpul cât a fost angajat la *Universul copiilor* și la *Ziarul științelor și al călătoriilor*, jurnalistul a simțit pe propria piele efectele campaniilor antisemite, atunci când a fost bătut de un grup de studenți în parcul Cișmigiu. Așa cum ne-a obișnuit, Marius Mircu adoptă un ton ironic, care nu face decât să sublinieze dramatismul situației. Comportamentului conducătorului bandei de agresori, care îi atrage atenția să aibă grijă de ochelari, contrastează puternic cu ordinul pe care acesta îl transmite subordonaților doar câteva secunde mai târziu: „Colegi, faceți-vă datoria!” Trist și de neconceput în zilele noastre este indiferența adulților care treceau prin parc în acel moment. Prin vocea unui tată care ieșise la plimbare cu fiul său, se comunică de fapt mentalitățile epocii: „Asta e bătaie? Nu-l vezi că merge pe picioare?”³¹

Interzicerea scriitorilor evrei este unul dintre numeroasele momente tensionate din perioada celui de-al Doilea Război Mondial, care a declanșat diverse reacții în rândul comunității evreiești, dar și în sufletele scriitorilor. Ne amintim frustrarea și furia lui Mihai Sebastian în momentul publicării listelor sau reacția plină de umor și savoare a lui Marius Mircu, care declara că astfel a ajuns să fie recunoscut oficial ca scriitor. Sintetizând momentul apariției afișelor, semnificația acestora, jurnalistul prezintă o nouă perspectivă asupra modului în care au fost întocmite listele. În jurnalul său, Emil Dorian nota că datele scriitorilor au fost obținute de la Centrala Evreilor (organism aflat în subordinea guvernului Ion Antonescu și blamat pentru acțiunile sale de către marea majoritate a comunității evreiești). Elementul de noutate îl constituie informația conform căreia datele ar fi fost furnizate de doi scriitori evrei, „dintre cei mai

²⁹Idem, *Toată lumea are două fețe*, în *Minimum*, anul XIII, nr. 146, mai 1999, p. 75.

³⁰Idem, *Sâmbătă n-ai voie să fii bolnav*, în *Minimum*, anul XVIII, nr. 207, iunie 2004, p. 31.

³¹Idem, Rubrica „Cer cuvântul!”, *E o alee în Cișmigiu*, în *Minimum*, anul XIX, nr. 225, decembrie 2005, p. 24

cunoscuți”, în schimbul neincluserii lor în respectiva listă. Marius Mircu nu divulgă însă numele acestora. După întocmirea listei, în vederea obținerii datelor personale au fost delegați reprezentanți pentru studierea arhivelor locale. Pentru omul de cultură, lista a constituit o sursă de informare, acesta aflând informații cu privire la numele de fată al mamei lui și la numele său din certificatul de naștere. În opinia lui Marius Mircu, „scriitorii erau speriați nu pentru că li se interzicea vânzarea cărților, ci pentru că erau supuși oprobriului public, care multe poate aduce!”³² În numărul din octombrie 2004 al revistei *Minimum*, după exact 65 de ani de la apariția listelor scriitorilor evrei interziși, jurnalistul revine asupra subiectului, reluând parțial informațiile publicate inițial, adăugând câteva elemente de noutate. Cel mai important amănunt este legat de numele celor doi scriitori evrei care nu fuseseră incluse pe listă: Sașa Pană („poate pentru că era medic militar în armată”) și prietenul său Ury Benador „despre care se spunea (dar n-am confirmare) că ar fi ajutat ministrul la alcătuirea listei, cu condiția ca el să nu figureze.” Marius Mircu sesizează ironia situației, care este posibil să îl fi salvat de la moarte sau de la o viață și mai chinută. Toți cei incluși pe listă erau considerați ostatici și, în consecință, nu aveau permisiunea de a părăsi orașul: „De două ori am fost mobilizat la Garnizoana București, spre a fi trimis la muncă forțată undeva în Basarabia. Am arătat că sunt ostatic, astfel că îmi este interzis să părăsesc Bucureștiul.”³³

Plecând de la exemplul personal, Marius Mircu explică unul dintre fenomenele frecvent întâlnite în rândul comunității evreiești – schimbarea numelui. Prigoana antievreiască a fost cea care i-a determinat pe evrei să găsească o soluție pentru supraviețuire. În familia lui Marius Mircu există două astfel de exemple. Suferind cumplit ca urmare a rănilor produse de o bandă de agresori din Bacău, tatăl jurnalistului se hotărăște să își schimbe numele din Gherș în Alter, „ca să deruteze destinul”, în timp ce jurnalistul îl „adoaptă” pe Marius Mircu pentru a-și putea exercita profesia: „Mulți evrei, mai cu seamă literați și gazetari și-au schimbat numele, astfel că au putut lucra nestingheriți multă vreme. De pildă eu: de când din Israel Marcus m-am convertit în Marius Mircu, tot lucrez și nu mă mai satur!”³⁴

Articole de opinie

Ne reține atenția o serie de patru panseuri din care unul cu temă politică, referitoare la atitudinea autorităților față de atacurile teroriste și reacțiile diferitelor țări la adresa evreilor. Oamenii se obișnuiseră ca atunci când ascultau știrile la radio să fie informați despre atacuri teroriste asupra populației evreiești, singurul amănunt nou oferit de realizatori fiind legat de locația unde se petrecuse incidentul. Pentru prima oară Marius Mircu renunță la tonul ironic și exprimă un punct de vedere tranșant, dur, cu privire la măsurile care se cuveneau a fi adoptate: „Dacă mi-ar sta în putință cu teroriștii m-aș purta teroristic: au atacat un autobuz de-al nostru, aș ataca două autobuze de-ale lor. La fel, dacă vor ataca vreun restaurant, un restaurant, un automobil, orice. Vor mai fi stimulent asasinatelor?” Statele care criticau acțiunile Israelului era invitate să mediteze înainte de a lansa atacuri, având în vedere situația tensionată: „Vor lătra împotriva noastră unele țări, unele persoane? Ei și? Eu le doresc acelora, din toată inima, o situație ca a noastră, ca să avem ocazia să lătrăm și noi împotriva lor.” Articolul se încheie cu o parafrază a lozincii lansate după eliberarea României: „Libertate, dar nu pentru fasciști!”

³²Idem, *Povestea unor afișe*, în *Minimum*, anul XI, nr. 123, iunie 1997, p. 27.

³³Idem, *Scriitori evrei indezirabili*, în *Minimum*, anul XVIII, nr. 211, octombrie 2004, p. 24.

³⁴Idem, *Ce ușor e să-ți înșeli destinul!*, Rubrica „Cer cuvântul!”, în *Minimum*, anul XIX, nr. 223, octombrie 2005, p. 26.

jurnalisticul declarând: „Democrație, dar nu pentru teroriști!”³⁵ Expresia „Contra terorismului trebuie luptat teroristic!” este reluată într-un context mai pașnic, acela al grevei lucrătorilor de la salubritate, care prin acțiunea lor de protest aveau repercursiuni asupra întregii populații. Jurnalisticul este tranșant și transmite soluții atât autorităților („Se cere votată și mai ales aplicată cu grabă o lege categorică: strict interzise grevele împotriva populației, permise numai cele direct împotriva unor inovații”, greviștii fiind considerați în concediu fără plată pe durata protestelor), cât și greviștilor („faceți greva foamei [...] adică să vă pedepsiți pe voi, nu populația. Pentru cauza voastră se cuvine să suferiți voi, nu alții, așa e drept, așa e cinstit! Asta vă va ajuta considerabil să reușiți. Toată lumea va fi cu voi, pe onoarea mea!”³⁶

Concluzii

Colaborarea la revista *Minimum* denotă în primul rând dragostea jurnalisticului vizavi de limba română, acesta transformându-se într-un dascăl dedicat, care semnalează erorile din presa românească din Israel. Spiritul de justițiar îl determină pe gazetar să își avertizeze cititorii asupra unor aspecte care privesc realitățile sociale din Israel, dar și aspecte legate de prigoana antievreiască. În general, textele se remarcă datorită exemplelor concrete, umorul și ironia fiind două dintre cele mai frecvente „arme” lingvistice la care jurnalisticul apelează. În ceea ce privește dimensiunile articolelor, gazetarul optează pentru materiale de mici dimensiuni, în care informația este redusă la strictul necesar. De asemenea, Marius Mircu ne încântă și de această dată cu titlurile inspirate ale articolelor (*Povestea unor afișe, Sâmbătă n-ai voie să fii bolnav sau De la gazetărie la literatură, de la pâine la cozonac!*). Colaborarea la revista *Minimum* demonstrează dragostea omului de cultură pentru limba română, putând fi considerată una dintre cele mai frumoase colaborări din Israel.

Bibliografie

Cărți

Budău, Eugen, *Bacăul Literar*, Editura Universitas XXI, Iași, 2004.

Mircu, Marius, *M-am născut reporter!*, Editura Cartea Românească, București, 1981.

Idem, *M-am născut reporter*. Ediția a II-a revăzută, completată, vol. al II-lea, Editura Glob, Editura Papyrus, Bat Yam, 1998.

Periodice

Minimum (2000)

³⁵Idem, *Panseuri naive*, în *Minimum*, anul XVII, nr. 198, septembrie 2003, p. 24.

³⁶Idem, anul XVII, nr. 195, iunie 2003, p. 23.